

Отримано: 1 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 5 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 7 листопада 2017 р.

e-mail: OleksandraHor@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-162-165

Крайняк Л. К. Термінологічно-номінативний потенціал загальноживаного дієслова в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з фінансової справи) / Л. К. Крайняк, О. І. Дуда // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острого: Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 162–165.

УДК-001.4(802.0):336.71

**Людмила Костянтинівна Крайняк,
Олександра Ігорівна Дуда,**

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ТЕРМІНОЛОГІЧНО-НОМІНАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАГАЛЬНОЖИВАНОГО ДІЄСЛОВА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі літератури з фінансової справи)

Результатом проведеного аналізу дієслівної термінологіки англійської мови на матеріалі літератури з фінансової справи стало виявлення термінологічно-номінативного потенціалу загальноживаних дієслів в межах досліджуваної терміносистеми. Авторами здійснено кількісну обробку дієслівного термінологічного корпусу фінансової галузі англійської мови за показником відсоткового співвідношення.

Ключові слова: *термінологізація, семантизація, термінологізоване дієслово, дієслівний термінологічний корпус.*

**Людмила Константиновна Крайняк,
Александра Игоревна Дуда,**

Тернопольский национальный экономический университет, г. Тернополь

ТЕРМІНОЛОГІЧЕСКИ-НОМІНАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБЩЕУПОТРЕБИТЕЛЬНОГО ГЛАГОЛА В АНГЛІЙСЬКОМУ ЯЗЫКЕ (на матеріалі літератури по фінансовому делу)

Результатом проведенного анализа глагольной терминологии английского языка на материале литературы по финансовому делу стало обнаружение терминологически-номинативного потенциала общеупотребительных глаголов в пределах исследуемой терминосистемы. Авторами осуществлено количественную обработку глагольного терминологического корпуса финансовой отрасли английского языка по показателю процентного соотношения.

Ключевые слова: *терминологизация, семантизация, терминологизированный глагол, глагольный терминологический корпус.*

**Lyudmila Krainyak,
Alexander Duda,**

Ternopil National Economic University, Ternopil

TERMINOLOGICALLY NOMINATIVE POTENTIAL OF COMMONLY USED ENGLISH VERB (within financial terminology system)

The detection of the terminologically nominative potential of commonly used English verbs within the investigated term system became the result of the accomplished analysis of the English verbal terms based on the professional financial literature. The calculation of the verbal terms within English financial sublanguage with the percentage index was realized by the authors.

The investigation of factual material, analysis of terminological units recorded in professional dictionaries and in the works of the scientific genre of English literature on financial business provide grounds for conclusions about the grammatical heterogeneity of the English financial sublanguage (the noun set is 58.9%, the adjective set is 30.3%, and the verb one correspondingly is 10.8%).

It has been determined that the terminologically nominative potential of a commonly used verb within the financial terminology system is expressed in the conceptual relation of a special process, a state or action characterizing the realities of the financial sphere, with the terminologized LSV (lexico-semantic variant) of this verb. The verb borrowed by sublanguage undergoes qualitative changes in its semantic structure: on the basis of its lexico-semantic variant a new terminologized LSV is being developed, which nominates the newly created concept about a special process, state or action of the financial industry.

The authors specified that newly created terminological meaning of the commonly used verb develops as a result of its use in another functional style, within which this verb acquires a new tint of meaning, which is subsequently formalized in a new terminologized lexico-semantic variant.

The result of the semantic analysis of English professional literature on financial business confirmed the declared thesis that the terminologically nominative potential of commonly used verbs within the investigated term system is realized through the development of its own semantic structure. It has been proved that systemic connections between underlying verbs and their derivative noun terms are indicative of the terminologically nominative potential of the verb system of the English financial terminology.

It is provided also that the terminologized verb of the general literary language, narrowing and concretizing its semantics, acquires in the texts of the investigated sublanguage a special meaning different from that commonly used one in which it exists in other vocabulary.

Key words: *terminologization, semantization, terminologized verb, verbal term system.*

На сучасному етапі розвитку економіки України все більшого значення набуває функціонування та розвиток ефективно організованого фінансового ринку, здатного забезпечити потреби економіки в інвестиціях шляхом акумуляції тимчасово вільних фінансових ресурсів. З огляду на те, що ринок фінансових послуг країни формується в умовах трансформаційних процесів, він потребує ретельного дослідження як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Через незначний період функціонування порівняно з економічно розвинутими країнами, вітчизняний фінансовий ринок має певні вади, які не останньою чергою спричинені недосконалістю та невпорядкованістю української фінансової терміносистеми як реципієнта відповідної англійської.

Відтак, на сучасному етапі постала потреба виробити власну національну термінологію на позначення понять фінансової галузі. Цьому у значній мірі сприятиме врегулювання питання термінологізації англійських дієслів фінансової галузі та їх перекладу українською мовою.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного й усебічного аналізу сучасної англійської фінансової терміносистеми, чутливої до швидких змін та появи нових фінансових понять відповідної галузі. Термінологізація англійських дієслів досліджуваної терміносистеми ще не була об'єктом окремої розвідки. Функціонування цих терміно-одиниць у економічній сфері загалом і у фінансовій зокрема, а також широке використання їх у загальномовній комунікації детермінує встановлення загальних та специфічних закономірностей формування англійської субмови фінансової галузі.

Мета цієї статті – виявити термінологічно-номінативний потенціал загальноновживаних англійських дієслів на матеріалі англомовної фахової літератури з фінансової справи. Огляд стану проблеми, виконаний в об'язі нашого дослідження, показав, що для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання**: розглянути та проаналізувати сучасні підходи у вирішенні проблеми визнання за дієсловом статусу терміна; встановити критерії відбору дієслівної термінологіки до матеріалу дослідження; здійснити кількісну обробку дієслівного термінологічного корпусу досліджуваної галузі за показником відсоткового співвідношення; проаналізувати семантичні засоби термінологізації загальноновживаних дієслів на матеріалі досліджуваної субмови фінансової галузі.

Об'єктом нашої розвідки є дієслівний корпус англійської фінансової терміносистеми, а **предмет** дослідження становлять особливості реалізації термінологічно-номінативного потенціалу загальноновживаних дієслів, виокремлених у статусі термінологізованих з масиву англомовної фахової літератури з фінансової справи.

Проблема визнання за дієсловом статусу терміна залишалась дискусійною, доки переважала точка зору на іменну природу терміна. Згідно цієї точки зору постулювалось, що система іменників в європейських мовах настільки розвинена, що основний термінологічний склад цих мов цілком може бути вичерпаний іменниками [4, с. 61]. Оскільки номінативний характер термінології передбачає певну ієрархію у вживанні різних частин мови у функції терміна, то цілком логічно перше місце одностайно віддається термінознавцями іменнику як основному засобу вираження наукового поняття.

Ще категоричнішою є думка О. Ахманової, яка стверджує, що в європейських мовах система іменників настільки розвинена, існують настільки необмежені можливості утворювати віддієслівні й абстрактні іменники від основ прикметників, що основний склад термінологічного списку для цих мов цілком може бути вичерпаний іменниками [2, с. 11].

На нашу думку ця вимога є справедливою щодо стандартизованої термінології, репрезентованої в термінографічних жанрах, оскільки тут в ролі численних термінів переважно функціонують іменники як засіб термінування різних категорій понять (предмети, властивості, процеси, стани і т.д.). У термінологічних словниках ми майже не знаходимо дієслів, прислівників, прикметників без іменників, несубстантивованих прикметників, займенників і т.д. [4, с.58; 16, с.25-27]. погоджуючись з думкою, що уніфікована термінологія репрезентована переважно термінами-іменниками, утримаємось від категоричності твердження, що всі решта частини мови стають необхідними тільки в процесі наукового викладу, адже вони теж – складова відповідної фахової підмови. Номінативний характер наукового стилю, який передбачає залучення у науковий текст іменникових структур дієслівного походження чи дієслівної семантики (субстантивовані дієслова), з одного боку, і граматична неоднорідність термінологічних систем, з іншого, репрезентують діалектичну єдність термінології будь-якої галузі.

Оскільки ядро будь-якої термінології утворюють повнозначні слова, загальні іменники, то перевага у номінації віддається саме цьому граматичному класу в оформленні нового змісту наукового поняття. У зв'язку з цим, О. Суперанська зазначає, що іменники можуть транспортувати зміст слів усіх інших номінативних частин мови і володіють для цього відповідними морфологічними засобами [11, с. 96]. Іменникам властива абсолютна номінативна значущість, дещо послаблена, на її думку, у решті номінативних частин мови, яким притаманна понижена здатність передавати їх зміст [11, с. 123].

Сучасна термінознавча думка не виробила з цього приводу єдиної точки зору на лексико-граматичний склад термінології. Деякі дослідники вважають, що в найчистішому вигляді терміни репрезентовані іменниками [2, с. 11–12; 4, с. 59; 11, с. 95–97 та ін.]. Така точка зору базується на засадах абсолютної номінативної властивості іменника як основного засобу вираження наукового поняття.

Ми ж виходимо з того, що термінологія будь-якої субмови репрезентує собою систему наукових назв різних категорій понять. Підкреслимо – різних категорій понять, оскільки термінуються такі основні категорії понять: процеси (явища); предмети техніки; властивості і т.д. [6, с. 39]. Неузгодженість з цією концепцією основоположниця російського термінознавства приводить деяких дослідників до хибного у своїй категоричності визнання винятковості іменника як єдиного термінологічно спроможного мовного знака.

Диференціація наукових понять за категоріями логіки не дає підстав для висновків про винятковість іменника, не заперечуючи його суттєву перевагу в термінуванні цих понять. Ця винятковість не підтверджується і результатами дослідження багатьох галузевих субмов. Відсоткове співвідношення частин мови іменник, прикметник, дієслово науково-технічної термінології німецької мови становить відповідно 94%, 4,6%, 1,4% [14, с. 7–10]. Відсоткове співвідношення граматичних класів в англійській термінології фізики напівпровідників становить: іменників – 58,9%, прикметників–24,5%, дієслів– 16,6% [15, с. 25]. Кількісне співвідношення лексико-граматичних класів в англійській субмові механізації процесів сільськогосподарського виробництва становить: іменників – 3449, дієслів – 1587, прикметників – 1154 [16, с. 15]. Неоднорідність частини мови складу підмови математичної логіки також підтверджується даними дослідженнями цього термінологічного пласту у праці Ф. Циткіної [12, с.13]. 60 % LSP, за кількісними розрахунками Гофмана, складають іменники з прикметниками. Наступну позицію займають займенники, а дієслова посідають четверте місце [14, с.130].

Наші спостереження над фактологічним матеріалом, аналіз термінографічних одиниць, зафіксованих у фахових словниках і у працях наукового жанру англійської літератури з фінансової справи дають підстави для висновків про граматичну неоднорідність англійської фінансової субмови (іменниковий корпус складає 58,9 %, прикметниковий – 30,3 % дієслівний відповідно – 10,8 %).

Таким чином, практика підтверджує теорію питання граматичної субстанції термінології. Практична термінотворчість та практичне термінознавство здійснює характеристику вибіркості граматичних категорій у термінологічному фонді. Цю характеристику за граматичною ознакою частиномовної приналежності можна вважати сталою, тобто в науковому мовленні панують іменники, прикметники, відтіснивши дієслова на третє місце [12, с. 14].

З працями В. Даниленко у термінознавстві увійшла думка, що термінування основних категорій понять можливе не тільки в теоретичному плані, а й в результаті функціонування термінології в жанрово-стилістичних різновидах, де та ж термінологія функціонує не ізольовано від сфери вживання, а в широкому контексті, у викладенні теорій, у полемічному спростуванні різних наукових точок зору [6, с.41]. Наші спостереження над конкретним матеріалом фахових текстів дають підстави вважати, що термінологізовані дієслова, як і дієслова-терміни однозначно номінують поняття процесів (дій та станів) досліджуваної терміносистеми, не викликаючи асоціації з іншими поняттями процесів, характерними іншим сферам екстралінгвістичної діяльності.

Неаргументованою, на наш погляд, є також думка, що категорія особи є гальмом на шляху ізольованого використання дієслів, заважає їм стати повноцінним виконавцем дефінітивної функції [4, с. 70]. Так, наприклад, дієслово *to speculate*, дежите у словнику, звичайно, у формі інфінітива (тобто позбавлене категорії особи) виконує в межах фінансової субмови дефінітивну функцію на позначення процесу *спекулювати цінними паперами, грати на біржі*. Це дієслово-термін не викликає жодних асоціацій з іншими поняттями про процес (дію чи стан), а також одночасно номінує поняття фінансової операції. Термінологізоване дієслово загальнолітературної мови, звужуючи і конкретизуючи свою семантику, набуває в текстах досліджуваної субмови особливого значення, відмінного від того загальноновживаного, у котрому воно існує в інших пластах лексики.

Системні зв'язки між твірними дієсловами і похідними від них термінами-іменниками свідчать про термінологічно-номінативний потенціал дієслівного корпусу фінансової терміносистеми англійської мови. Функціональний підхід до природи терміна дає можливість дослідити природу термінів-дієслів, тобто простежити у кожному окремому випадку вживання, чи є це дієслово словом у функції терміна чи власне терміном. Для зручності перший тип дієслів кваліфікуємо як термінологізоване дієслово, а другий – як дієслово-термін.

До кола цього дослідження не входять загальноновживані дієслова, які зустрічаються в наукових текстах у своїх основних значеннях, а також загальнонаукові дієслова, які виражають найбільш загальні поняття наукової категоризації дій та процесів, тобто ті дієслова, які належать до загальнонаукової лексики, що складає основу мови науки.

Під дієсловом-терміном розуміємо (слідом за В. Алексенко) дієслово, яке виражає спеціальне наукове поняття про дію, процес чи стан, характерний для даної галузі науки. Дієслівним корелятом такого терміна є термін-іменник, який отримав фіксацію в галузевих словниках з фінансової справи. Термінологізованим дієсловом вважатимемо лексико-семантичний варіант (ЛСВ) загальноновживаного дієслова, тобто дієслово у термінологізованому значенні [1, с. 12-13].

У дефініції дієслова-терміна розкриваються суттєві риси відповідного поняття про процес чи стан як члена окремої системи наукових понять. Основне призначення такої дефініції полягає в тому, щоб вказати на специфіку даного процесу, виділити його із низки інших чи йому подібних процесів.

Відомо, що багатозначні дієслова у своїй семантичній структурі, окрім термінологічних значень, мають ще і загальноновживані. У загальноновживаних дієсловах, котрі мають більше двох значень у своїй семантичній структурі, поняття про дію чи стан фінансової галузі виражаються відповідними окремими значеннями. У цьому випадку всі елементи семантичної структури поєднуються спільним семантичним компонентом.

Так, загальноновживане дієслово *to balance* налічує у своїй семантичній структурі три значення: 1) *keep or put (something / oneself) in a state of balance: Can you balance a stick on the end of your nose ?* 2) *(accounts) compare debits and credits and record the sum needed to make them equal; (of the two sides of a balance-sheet) be equal: My accounts balance.* 3) *compare (two objects, plans, arguments, etc in order to judge the relative weight, value, truth, etc): A balanced diet, one with the quantity and variety of food needed for good health.* Усі три елементи семантичної структури дієслова *to balance* зв'язуються спільним семантичним компонентом: підтримувати частини цілого у стані рівноваги.

Подібний за характером зв'язок значень простежуємо і в семантичній структурі дієслів-термінів з основним термінологічним значенням. Так, дієслово-термін *to endorse* налічує у своїй структурі три значення: 1) *write one's name on the back of a cheque.* 2) *write comments, etc in, on the back of a document: His driving licence has been endorsed, a record of a motoring offence has been entered in it.* 3) *approve, support a claim, statement, etc.*

Як бачимо, перше значення семантичної структури цього дієслова-терміна є термінологічним, а саме: індосувати (жириувати), тобто здійснювати передавальний напис на векселі, чеку, іншому цінному папері, який посвідчує перехід прав за цим документом до іншої особи. Друге значення є простим розширенням першого лексико-семантичного варіанту. Третій ЛСВ активізує нетермінологічну сему «підтверджувати» або «підтримувати». Основне значення дієслова-терміна може також бути стилістично маркованим, наприклад: *to bust* – slang for *to burst*.

Значення загальноновживаного дієслова об'єднуються в семантичну структуру на основі спільної семантичної ознаки процесу. Такою ознакою є спільна сема, яка вказує на спільні відмінні риси певного процесу чи стану. У семантичній структурі дієслова-терміна неосновні значення в багатьох випадках є метафоричним перенесенням основного термінологічного значення. Так, у структурі дієслова-терміна *to depreciate* поряд із термінологічним значенням: *make or become less in value* утворюється загальноновживане значення *принижувати, недооцінювати*. Термінологізація значення загальноновживаного дієслова не пов'язана з особливими семантичними процесами, відмінними від тих, котрі відбуваються під час розвитку семантичної структури іменника.

У результаті аналізу дієслівного термінотворення в семантичній структурі багатозначного дієслова можна виявити низку лексико-семантичних варіантів, котрі мігрували у досліджувану нами терміносистему. Наприклад, загальноновживане дієслово *to lodge* розвиває у своїй семантичній структурі два термінологізовані лексико-семантичні варіанти: 1) давати на зберігання, депонувати; 2) відкривати кредит. Інакше кажучи, відбувається термінологічна полісемія, що також є природним проявом законів розвитку лексики.

Перехід в терміносистему більш ніж одного лексико-семантичного варіанта багатозначного загальноновживаного дієслова свідчить про розвиток у терміна власної семантичної структури в межах більш розгорненої структури нейтрального полісемічного дієслова.

Таким чином, ми вважаємо, що термінологічно-номінативний потенціал загальноновживаного дієслова в межах фінансової терміносистеми виражається у понятійному співвідношенні спеціального процесу, стану, дії, які характеризують реальність фінансової сфери, із термінологізованим ЛСВ цього дієслова. Запозичене субмовою дієслово зазнає якісних змін у своїй семантичній структурі: на основі його ЛСВ розвивається новий термінологізований ЛСВ, котрий номінує новостворене поняття про спеціальний процес, стан чи дію, характерні фінансовій галузі.

Новостворене термінологічне значення загальноновживаного дієслова розвивається внаслідок вживання його в іншому функціональному стилі, в межах якого це дієслово набуває нового відтінку значення, яке згодом оформляється в новий термінологізований ЛСВ.

Таким чином, результат семантичного аналізу англійської фахової літератури з фінансової справи підтвердив задеклароване положення про те, що термінологічно-номінативний потенціал загальноновживаних дієслів в межах досліджуваної терміносистеми реалізується через розвиток власної семантичної структури.

Плюралізм підходів до класифікації дієслівної термінологіки англійської мови та гостра потреба у номінації нових явищ та процесів фінансової галузі відкривають широкі можливості для впорядкування та систематизації відповідної термінологічної підсистеми української мови, зумовлюючи необхідність укладання двомовних термінологічних словників.

Відтак, аналіз фактологічного матеріалу дозволяє застосувати і до термінологізованої дієслівної лексики постулат вітчизняного термінознавства про те, що нове термінологічне значення – це факт мови, а не літературний троп, це значення, закріплене без тривалої еволюції, це лексико-семантичний варіант значення того слова, на основі якого воно сформулювалося; це значення вмотивоване загальноновживаним значенням і таке, що не порушує семантичної єдності слова [10, с. 201].

Література:

1. Алексенко В. А. Опыт исследования словообразовательной системы терминологических глаголов в современном английском языке (на материале терминов электроники): автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / В. А. Алексенко.-- Моск. гос. пед. ин-т. – 2015.—34с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. /О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. Буракова О. Б. Метафора як засіб термінотворення / О. Буракова. І. Байбакова // Тези VI Міжнар. наук. конф. «Проблеми української науково-технічної термінології». – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 88-92.
4. Бурдин С. Н. О терминологической лексике / С. Н. Бурдин // Научные доклады высшей школы. – 1978. – № 4. – С. 57–74.
5. Головин Б. С. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Головин, Р. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с.
6. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / Валентина Петровна Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 248 с.
7. Дуда О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Дуда Олександра Ігорівна. – К., 2001. – 258 с.
8. Крайняк Л. К. Композити з першим дієслівним компонентом у сучасній англійській мові: семантико-когнітивний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»/ Л. К. Крайняк. – К, 2001.—20с.
9. Макеева Л. Н. Терминологизация глагола в современном английском языке: автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Л. Н. Макеева.-- Киев. гос. пед. ин-т ин. яз. – К., 1990.—22 с.
10. Панько Т. І. Українське термінознавство / Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. Д. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
11. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории./ Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В., – М.: Наука, 1989.– 246 с.
12. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения)/ Фаина Анатольевна Циткина. – Львов: Вища школа, 1988.—160 с.
13. A. S. Hornby. Oxford Student's Dictionary of Current English. – Special edition for the USSR. – Moscow-Oxford.: Oxford University, 1984. – 769 p.
14. Hoffmann L. Toward a theory of LSP // Fachsprache. – Leipzig: Eine Einfuhrung B., 1999. – 211p.
15. Klasson K. Developments in the Terminology of Physics and Technology.—Stockholm: Stockholm Univ. Press, 2007. – 202p.
16. Lewandowska-Tomaszczyk Barbara. Verbs and concepts – an essay in applied lexicology // Topics in English Lexicology.—Lodz: Wydawnictwo Uniwersytety Lodzkiego, 2000. – P. 5-40.